

De oudste vermeldingen en afbeeldingen van de Ekerse kerk

Inleiding

Eind de jaren '90 vroeg ik aan Roger Keukelinck, de oprichter van het Documentatiecentrum Antwerpse Noorderpolders (DAN), hoe oud de kerk van Ekeren-centrum eigenlijk is. Roger glimlachte eens en gaf me toen geen duidelijk antwoord op mijn vraag. Intussen is me duidelijk geworden waarom die vraag moeilijk met een jaartal is te beantwoorden.

In het huidige artikel zoeken we het antwoord op de volgende vragen:

1. Van wanneer dateert de eerste vermelding van de kerk van Ekeren-centrum?
2. Van wanneer dateert de eerste vermelding van de parochie Sint-Lambertus?
3. Wanneer gaven rampen aanleiding tot (ver)nieuwbouw van de kerk?
4. Hoe oud zijn de oudste afbeeldingen van de kerk?

1. De eerste vermelding van de kerk van Ekeren-centrum.

Middeleeuwse vermeldingen moeten we meestal zoeken in abdijsarchieven.

De eerste vermelding van de Ekerse kerk vinden we in het *Oorkondenboek der Abdij van St-Bernaards aan de Schelde door wijlen E.H. P.J. Goetschalckx en B. van Donick O.S.B. Eerste deel 1233-1276; Boekhandel der Bijdragen tot de Geschiedenis, 1926.*

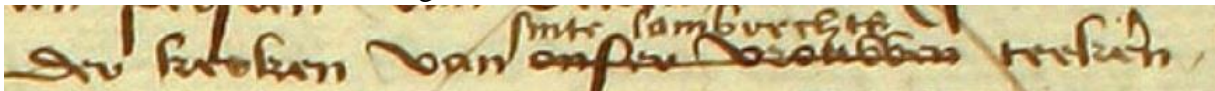
In dit boek (te raadplegen in het DAN) wordt op blz. 145 in een akte van **21 juli 1251** gemeld dat Amelius pastoor is van Ekeren. Tevens wordt ook de kerk van Ekeren 'ecclesia de Ekerne' genoemd.

Een gebouw is natuurlijk altijd ouder dan de eerste vermelding. Hoe oud precies weten we niet. Het is zelfs mogelijk dat de kerk in 1251 al eeuwen oud was en dat het oorspronkelijk ging om een gebouw van hout.

2. De eerste vermelding van de parochie Sint-Lambertus.

Het heeft 200 jaar geduurd na de eerste vermelding van de kerk voordat de naam van de parochie in de bronnen eindelijk bekend werd.

We vonden die eerste vermelding in een akte van **18 december 1451**.

Stadsarchief Antwerpen Schepenregister 44 folio 356 (SAA-SR44-356 jaar 1451): 'der kerken van Sinte Lambrechts tEkeren'

De akte wordt besproken in: De Patroonheilige van de kerk van Ekeren in 1451: in Heemkring Ekeren Contactblad Jaargang 23 nr. 4 – 2005 (aanwezig in het DAN).

3. Enkele rampen die de datering van de huidige kerk bemoeilijken.

De geschiedenis van de Ekerse kerk wordt o.a. beschreven in Polderheem, een tijdschrift dat beschikbaar is in het DAN.

In Polderheem 15^e jaargang van 1980 beschrijft Staf De Meyer in zijn artikel 'De lijdensweg van de Ekerse kerktoren en de klokken door de eeuwen heen' de ramp van 1683 toen de bliksem het gebouw trof. Kerk en toren brandden toen als een toorts. Naast bliksem speelden ook oorlogsomstandigheden (1585) en ongevallen (1492) een rol. De huidige kerk is dus het resultaat van voortdurende vernieling en restauratie.

De restauratie na de ramp van 1683 heeft wel lang geduurd. Pas na 75 jaar, in 1757, kreeg de toren opnieuw een (lage) kap. Die lage kap was het kenmerk van de Ekerse toren tot 1911.

Het huidige uitzicht met torenspits kreeg de kerk na 1911. Daarbij moeten we opmerken dat op 22 oktober 1943 een Duits vliegtuig een stuk torenspits meenam. Op 22 maart 1951 werd de kerktoren opnieuw hersteld.

Ook in de periode vóór 1683 had de toren wegens de oorlogsomstandigheden niet altijd een spits maar een lage kap. Dat kunnen we zien op oudste afbeeldingen.

4. De oudste afbeeldingen van de kerk.

Staf De Meyer stelde in zijn artikel dat de oudste afbeeldingen dateren uit de 17de eeuw. Evenwel stelde hij dat er een afbeelding bestond gemaakt door Frans Hogenberg van vóór 1602. Dat klopt en die afbeelding(en) bekijken we nu even.

Forten en schansen langs de Schelde, 1584, Frans Hogenberg
RP-P-OB-79.996 Rijksmuseum Amsterdam (www.rijksmuseum.nl)

RP-P-OB-78.784-234 Dijken doorgestoken bij Antwerpen 1585 Frans Hogenberg
www.rijksmuseum.nl

De drie bovenstaande afbeeldingen komen uit het Rijksmuseum van Amsterdam en zijn vergrotingen uit kaarten van Frans Hogenberg over de situatie in 1584/1585.

Frans Hogenberg is een beroemde cartograaf uit Mechelen die samenwerkte met uitgeverij Plantijn en met onze Antwerpse cartograaf en geograaf Abraham Ortelius, de uitvinder van de moderne atlas.

We zien een afbeelding van het hoge land en het overstroomde waterland.

In vergelijking met de kerk van Wilmsdonck heeft die van Ekeren een duidelijke lage kap.

Verder is het opvallend dat het gaat om een indrukwekkende toren in vergelijking met de beperkte omvang van de kerk.

Bijzonder is verder dat een smal torentje (dakruiter) uitsteekt boven het kerkgebouw.

Onze conclusie is in ieder geval dat de kerktoren van Ekeren ook vóór 1683 wel eens werd gekenmerkt door een lage kap.

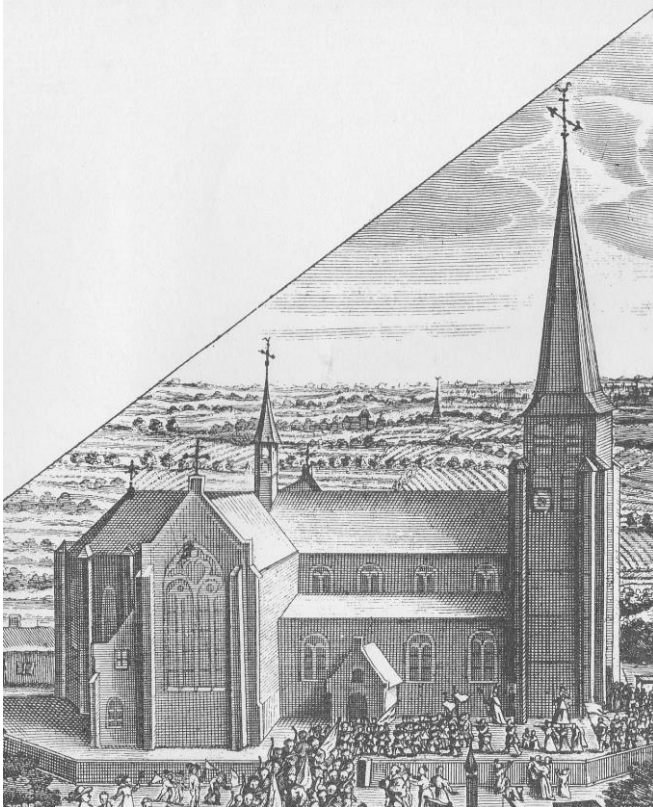

RAA Polder van Oosterweel nr. 1167: Oosterweel bedijkt in 1651 volgens kaartboek van 1657 door meester Adriaen Hendrick 'gesworen landtmeter'.

In 1657 blijkt de toren intussen voorzien te zijn van een ferme spits. De kerk ziet er naar verhouding wat groter uit en is nog steeds voorzien van een dakruiter. Een zijbeuk is zichtbaar. Het kerkhof rond de kerk is aangegeven.

Op perceel 8 staat het Hof van Veltwijck binnen zijn grachten. De Veltwijcklaan heette toen: De Leege Bist Straet.

Niet lang daarna, in 1663, werd een processievaantje gedrukt.

Vaantje van de H. Lambertus 1653-1666 ontworpen door Filip Fruitiers. Peter van Lisebetten sneed de koperplaat.

We zien de kerk langs de andere zijde, vanuit de markt: torenspits, dakruiter en zijbeuk zijn goed zichtbaar. Eveneens zien we steunberen langs de toren. Die zullen er vroeger ook wel gestaan hebben maar zijn bij de vereenvoudiging op eerdere tekeningen weggelaten.

We gaan verder in de tijd.

Pachtboek Sint Michiels 1724 Franciscus Van der Straeten

De kerk is geheel tegen de verwachting in, gezien de brand van 1683, nog steeds voorzien van een kerkspits.

Er is verschil te zien tussen de bakstenen kerk en de zandstenen toren maar er is geen dakruiter. Mogelijk heeft de kaartenmaker gebruik gemaakt van andere afbeeldingen.

In 1748 krijgen we een nauwkeuriger beeld van de kerk.

Petrus Stijnen 1748 (DAN Koker 120)

Zoals te verwachten was zien we een lage kap, een dakruiter en een zijbeuk.

Het Hof van Veltwijck zien we aan de onderzijde van de tekening.

Op de vraag hoe oud de huidige kerk nu eigenlijk is krijgt u van mij een glimlach.

In een volgend artikel gaan we nader in op de grote ramp van 1492 die Ekeren-centrum bijna geheel van de kaart veegde.

Ad van Oeffelen – vrijwilliger DAN